29/05/2019

Αυτόπτες μάρτυρες της αλώσεως του 1453

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Παναγιώτη Γ. Αντωνόπουλου- Παναγιώτη Κ. Μαγκάφα

Η απόφαση του Μωάμεθ του Β’ να πολιορκήσει την ανοιξη του 1453 την Κωνσταντινούπολη οδήγησε χιλιάδες ανθρώπους από διάφορες φυλές και γένη να ζήσουν το ιστορικό αυτό γεγονός πολεμώντας μέσα και έξω από τα τείχη της πόλης των πόλεων. Είναι γνωστό πως στο στρατό του σουλτάνου εκτός των Οθωμανών υπηρετούσαν Σέρβοι, Ούγγροι, Αλβανοί, ακόμη και Ρώσοι και Έλληνες, οι περισσότεροι χριστιανοί στο θρήσκευμα. Αντίστοιχα οι υπερασπιστές της Πόλεως δεν ήσαν μόνο Βυζαντινοί, αλλά και ένας αριθμός Δυτικών, Ιταλών περισσότερο, και κάποιων Βαλκάνιων, Σέρβων και Ούγγρων κυρίως.

Στο άρθρο αυτό καταβάλλεται προσπάθεια να εξετασθεί συγκριτικά ένας κατά την κρίση μας ενδεικτικός αριθμός γραπτών μαρτυριών ανθρώπων που έζησαν και κατέγραψαν οι ίδιοι τα γεγονότα της πολιορκίας και της αλώσεως . Βασικός στόχος υπήρξε η ανάδειξη των ιδιαιτέρων οπτικών των μαρτυριών αυτών, της διαφορετικότητας τους και των αναπάντεχων ταυτίσεων, τουλάχιστον όσων δεν οφείλονται σε τυχαίους παράγοντες ή κοινώς παραδεκτά γεγονότα.

Αυτόπτες της αλώσεως

Δύο Βυζαντινοί, ο Γεννάδιος (Γεώργιος) Σχολάριος (1405 -1472) και ο Γεώργιος Σφραντζής (1401-1477), ήσαν οι ίδιοι παρόντες στα γεγονότα και έγραψαν για την άλωση. Και οι δύο μας είναι αρκετά γνωστοί. Ο πρώτος ως ηγέτης των ανθενωτικών της εποχής του και μετέπειτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ο άλλος ως σπουδαίος Βυζαντινός αξιωματούχος. Από την πλευρά των λαών της

Βαλκανικής και της ανατολικής Ευρώπης τα γεγονότα έζησαν από κοντά ο Μιχαήλ Κωνσταντίνοβιτς από την Οστρόβιτσα της Σερβίας, ο οποίος και έγραψε μια σύντομη αφήγηση για την άλωση της Πόλης, και ο Ρώσος Νέστορας Ισκενδέρης. Και οι δύο συνέβη να υπηρετούν στο στρατό του σουλτάνου.

Περισσότεροι αριθμητικά είναι οι Δυτικοί αυτόπτες μάρτύρες που κατέγραψαν τα γεγονότα της αλώσεως. Ο Βενετός ευπατρίδης Νικολό Μπάρμπαρο (Nicolo Barbaro) έφτασε στην Κωνσταντινούπολη, ως ναυτικός ιατρός σε μια βενετική γαλέρα, λίγο πριν αρχίσει η πολιορκία της από τους Οθωμανούς. Στο Ημερολόγιό του καταγράφει καθημερινά και με μεγάλη χρονολογική ακρίβεια σχεδόν όλες τις εξελίξεις. Ιταλός ήταν και ο Γενουάτης potest à της αυτόνομης πόλης του Γαλατά στο Πέραν. Ο Angelo Giovanni Lomellino λίγες ημέρες μετά την άλωση της Πόλεως συνέταξε μιαν έκθεση προς την γενουατική κυβέρνηση, απ’ όπου αντλούμε πληροφορίες για την παράδοση του Γαλατά στους Οθωμανούς, αλλά και για την πτώση της Πόλεως. Επίσης Γενουάτης στην καταγωγή ήταν ο Λατίνος αρχιεπίσκοπος της Μυτιλήνης Λεονάρδος, ο οποίος γεννήθηκε το 1395/6 στη Χίο. Στις 16 Αυγούστουτου 1453 ο Λεονάρδος απηύθυνε στα λατινικά μιαν επιστολή στον Πάπα Νικόλαο V, όπου με τρόπο ψυχρό αλλά λεπτομερή καταγράφει τα γενόμενα στην Κωνσταντινούπολη. Με αφορμή την άλωση έγραψε τέσσαρες επιστολές στα λατινικά και ο Καρδινάλιος Ισίδωρος, δύο προς τον Πάπα Νικόλαο V, μία προς τον συμπατριώτη του Καρδινάλιο Βησσαρίωνα και μία προς το χριστεπώνυμον πλήρωμα. Ο Ισίδωρος, Βυζαντινός και ο ίδιος, είχε έρθει στην Κωνσταντινούπολη περί τα τέλη Οκτωβρίου του 1452 προκειμένου να παραστεί ως παπικός λεγάτος στην ενωτική λειτουργία που θα ελάμβανε χώρα στις 12 Δεκεμβρίου στην Αγία Σοφία. Ήσσονος σημασίας ιστορικές αφηγήσεις μας έχουν αφήσει πέντε ακόμη Δυτικοί, μάρτυρες οι ίδιοι των γεγονότων, ο ηγούμενος της Μονής των Φραγκισκανών μοναχών στην Κωνσταντινούπολη, ο Φλωρεντινός στρατιωτικός Telaldi, οι Γενουάτες Modaldo και Cristoforo Richerio, καθώς και ο λόγιος της Μπρέσια Umbertino Pusculus.

Πολύ λίγο χρήσιμες μας είναι οι μαρτυρίες των Οθωμανών. Τόσο ο Ασίκ Πασαζαντέ, όσο και οι Τουρσούν Μπέη και Νεσρή, στις αφηγήσεις τους παρουσιάζουν επιγραμματικά την πολιορκία και την άλωση. Βρίσκουν περισσότερο ενδιαφέρον στην περιγραφή του πολιτικού κλίματος στην αυλή του σουλτάνου και των ραδιουργιών διαφόρων Οθωμανών αξιωματούχων.

Από τις μαρτυρίες αυτοπτών που κατεγράφησαν έως αυτού του σημείου κάποιες παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον ιστορικό της πολιορκίας. Έτσι, η…επί τη αλώσει της Πόλεως και τη παραιτήσει της αρχιερωσύνης επιστολή του Σχολαρίου, που προσεγγίζει τα γεγονότα με θεολογίζουσα διάθεση, το σύντομο και

γενικόλογο έργο του Μιχαήλ Κωνσταντίνοβιτς, η απολογητική αναφορά του Angelo Giovanni Lomellino και οι πολύ σύντομες, αν και γραμμένες με σοβαρότητα, επιστολές του Καρδιναλίου Ισιδώρου δεν θα μας απασχολήσουν εδώ. Αντίθετα θα εξετάσουμε το Χρονικόν του Σφραντζή, που ως μαρτυρία ανθρώπου ο οποίος έζησε τα γεγονότα δίπλα στον τελευταίο αυτοκράτορα είναι πολύτιμο, το έργο του Νέστορος Ισκενδέρη, που μας δίνει μια πιο αντιπροσωπευτική εικόνα των ανθρώπων που βρέθηκαν ακούσια με το μέρος των επιτιθεμένων, το ημερολόγιο του Νικολό Μπάρμπαρο, που αποτελεί την εκτενέστερη και πλέον αντικειμενική δυτική μαρτυρία της πολιορκίας, και βεβαίως την επιστολή του ιδιόρρυθμου Λεονάρδου του Χίου, που είναι πολύτιμη διότι μας δίδει την οπτική γωνία ενός σκληρού παπικού αρχιερέα αρκετά ψυχρού προς το σχισματικό Βυζάντιο.

Το Ρωσικό Χρονικό

Το σλαβικό χρονικό, που έγινε γνωστό ως Ρωσικό Χρονικό, αποδόθηκε σε κάποιον Νέστορα Ισκενδέρη (Nestor Iskander ή Iskender), του οποίου η ύπαρξη ως ιστορικού προσώπου αμφισβητήθηκε έντονα. Στον κολοφώνα του παλαιοτέρου χειρογράφου του Ρωσικού Χρονικού, στον κωδ. αρ. 773 της Λαύρας του Αγίου Σεργίου στη Ρωσία, που χρονολογείται στις αρχές του ΙΣΤ’ αιώνα, υπάρχει μικρό βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα. Αν το σημείωμα αυτό ισχύει, τότε ο συγγραφέας του λεγομένου Ρωσικού Χρονικού ήταν κάποιος χριστιανός ρωσικής πιθανόν καταγωγής, που κατά δήλωσή του τον είχαν απαγάγει σε μικρή ηλικία οι Οθωμανοί και τον εξισλάμισαν παρά τη θέλησή του .

Ο Νέστορας Ισκενδέρης υπηρέτησε στο στράτευμα του σουλτάνου ως μωαμεθανός και έλαβε μέρος σε πολλές εκστρατείες και στην πολιορκία της Πόλης. Έννοια του ήταν να αποφεύγει να λαμβάνει μέρος στις φονικές μάχες μεταχειριζόμενος διάφορα τεχνάσματα. Σκοπός του ήταν να αποφύγει το θάνατο και να βρει μελλοντικά την ευκαιρία να γίνει και πάλι χριστιανός. Φαίνεται πως την επιδίωξή του αυτή κάποτε την έκανε πράξη και διέφυγε προς τη Ρωσία, όπου και κυκλοφορήθηκε η αφήγησή του. Ο Ισκενδέρης, όπως ο ίδιος λέει, κρυφοσημείωνε από το σουλτανικό στρατόπεδο τα τεκταινόμενα περί την Πόλη και μετά την άλωση είχε την ευκαιρία να εμπλουτίσει τις σημειώσεις του και με πληροφορίες από πρώην υπερασπιστές της που είχαν επιβιώσει.

Το Ρωσικό Χρονικό του Νέστορα Ισκενδέρη είναι ένα αρκετά εκτενές κείμενο. Σκοπός του είναι να καταγράψει τα της πολιορκίας και της αλώσεως. Στην αρχή μας παρουσιάζει την ιστορία της ίδρυσης της Κωνσταντινουπόλεως από τον Μέγα Κωνσταντίνο και στη συνέχεια αρχίζει η λεπτομερής περιγραφή της πολιορκίας και κυρίως των μαχών και των εφόδων. Περιγράφονται τα τραγικά γεγονότα της αλώσεως και οι λεηλασίες που ακολούθησαν, κατόπιν η είσοδος του Μωάμεθ στην

Πόλη, η μετατροπή της Αγίας Σοφίας σε ισλαμικό τέμενος και η τύχη του νεκρού του τελευταίου αυτοκράτορα. Η αφήγηση κλείνει με την παράθεση χρησμών για την ανάκτηση της Πόλεως και το διωγμό των Οθωμανών και με το σύντομο βιογραφικό σημείωμα του Ισκενδέρη.

Το κείμενο έχει γραφεί στη ρωσική γλώσσα της εποχής του και πρέπει να υπέστη λόγια επεξεργασία περί το 1480. Ελληνικές και τουρκικές λέξεις ή φράσεις απαντούν ωστόσο στο κείμενο, που έχει γραφεί γενικότερα σε ύφος απλοϊκό. Ο Ισκενδέρης μας παρουσιάζει τα γεγονότα τοποθετημένα σε χρονολογική σειρά, που όμως δεν φαίνεται να είναι ικανοποιητικά ακριβής. Από το βιογραφικό σημείωμα στο τέλος του έργου του φαίνεται πως κρατούσε κάθε μέρα σημειώσεις στις οποίες αργότερα έδωσε τη μορφή ενιαίου κειμένου.

Ο ίδιος ο Ισκενδέρης φαίνεται πως είναι πιστός χριστιανός και έχει φόβον Θεού. Στο πολλές φορές αινιγματικό κείμενό του παραθέτει συνεχώς από την αρχή χρησμούς και θρύλους. Ο Μέγας Κωνσταντίνος στην ίδρυση της Κωνσταντινουπόλεως βλέπει έναν αετό να συμπλέκεται με ένα φίδι και οι σοφοί της αυτοκρατορίας του εξηγούν το σημείο. Ακόμη κατά τη διάρκεια της πολιορκίας αναφέρονται δύο αρνητικά για τους Βυζαντινούς σημεία. Στις 24 Μάίου μεγάλη πύρινη φλόγα βγαίνει από τα παράθυρα του τρούλου της Αγίας Σοφίας και ανεβαίνει για να χαθεί στους ουρανούς. Και την τελευταία νύχτα ζοφερό σκοτάδι σκεπάζει την Πόλη και για πολύ ώρα βρέχει μεγάλες κατακόκκινες στάλες βροχής. Ακόμη στο τέλος του κειμένου γίνεται ικανή αναφορά στους χρησμούς για το ξανθό γένος, που θα απαλλάξει την Πόλη από τους άπιστους.

Η αφήγηση του Ισκενδέρη είναι πολύ ζωντανή. Οι περιγραφές των συγκρούσεων θυμίζουν σε πολλά σημεία τις στερεότυπα επαναλαμβανόμενες ομηρικές περιγραφές μαχών, ενώ παρουσιάζονται ήρωες και των δύο πλευρών. Ιδιαίτερο θαυμασμό είναι εμφανές πως τρέφει ο συγγραφέας για τον Ιουστινιάνη. Ενώ ως φανταστικοί πρωταγωνιστές των εντός της Πόλεως διαδραματιζομένων φαίνονται στο κείμενο ένας Πατριάρχης καθώς και μία αυτοκράτειρα. Κατά τα άλλα η δραματική περιγραφή του Ισκενδέρη εμπλουτίζεται από ολόκληρες προσευχές και θρήνους του αυτοκράτορα, των αξιωματούχων, του Πατριάρχη και του κλήρου, της αυτοκράτειρας και των γυναικών της αυλής, των κατοίκων της Πόλεως, που παρουσιάζονται αντιθετικά με τις προσευχές των Οθωμανών. Επιπλέον συναισθηματικά φορτισμένη είναι η περιγραφή της εισόδου του σουλτάνου στην Αγία Σοφία και η εύρεση της κεφαλής του νεκρού αυτοκράτορα.

Ο Ισκενδέρης αναφέρει και περιγράφει στο έργο του τις πολιορκητικές μηχανές των Οθωμανών και κυρίως την ουγγρική μπομπάρδα. Αναφέρεται συγκεκριμένα σε κανόνια. Υπονοεί πως αντίστοιχα μικρότερα κανόνια διέθεταν και οι Βυζαντινοί.

Όμως προς έκπληξη του αναγνώστη δεν αναφέρει τίποτε για τη διάβαση των πλοίων του σουλτάνου μέσω του Γαλατά από το Βόσπορο στον Κεράτιο. Σαφώς το Ρωσικό Χρονικό δεν μπορεί να αποτελέσει πηγή αξιόπιστη για τα εντός της Πόλεως. Αποτελεί όμως πηγή εν πολλοίς πολύτιμη για το οθωμανικό στρατόπεδο, με τις τόσες λεπτομέρειες που μας παραδίδει για τις θέσεις του στρατεύματος, τον οπλισμό, τις εφόδους και το κλίμα που επικρατούσε στις τάξεις των επιτιθεμένων.

Το Χρονικόν του Σφραντζή

Ο Γεώργιος Σφραντζής γεννήθηκε στην Πόλη στις 30 Απριλίου του 1401. Διετέλεσε γραμματεύς του Μανουήλ Β ‘ και έπειτα σύμβουλος του Κωνσταντίνου Δράγαση -Παλαιολόγου, με τον οποίο υπήρξε και φίλος. Από το έργο του φαίνεται πως δεν ευνοούσε την Ένωση των Εκκλησιών, ωστόσο υποστήριξε πιστά την πολιτική των αυτοκρατόρων των οποίων υπήρξε σύμβουλος. Μετά την άλωση αιχμαλωτίσθηκε μαζί με την οικογένειά του από τους Οθωμανούς και με δυσκολία απελευθερώθηκε. Κατέφυγε στην Πελοπόννησο και μετά το 1460 αναχώρησε με το δεσπότη Θωμά Παλαιολόγο για την Κέρκυρα. Εκεί μένει και το 1468 κήρεται μοναχός Γρηγόριος. Πεθαίνει μετά το 1477, οπότε και τελειώνει η αφήγηση του χρονικού του. Το ιστορικό έργο του καλύπτει τα τελευταία χρόνια του Βυζαντίου και τα χρόνια αμέσως μετά την άλωση . Το χρονικό του Γεωργίου Σφραντζή μας παραδόθηκε σε δύο μορφές, το Chronikon Minus και το Chronikon Majus. Στο Chronikon Minus ο Σφραντζής αφηγείται ουσιαστικά με συντομία τη ζωή του, δηλαδή το χρονικό διάστημα από το 1413 ως το 1477. Το Chronikon Majus, πολύ μεγαλύτερο σε έκταση από το Minus, είναι ουσιαστικά το ιστορικό του οίκου των Παλαιολόγων. Η έρευνα απέδειξε ότι το Majus είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό προϊόν νόθευσης κυρίως από το μητροπολίτη Μονεμβασίας Μακάριο Μελισσηνό (μέσα ΙΣΤ’-αρχές ΙΖ’αι.), αλλά και από άλλους . Έτσι μετά βεβαιότητος μπορούμε να αποδώσουμε στο Σφραντζή μόνο το χρονικό Minus.

Στο Minus τα ιστορικά της αλώσεως περιγράφονται πολύ συνοπτικά και σε γλώσσα πολύ κοντά στη δημώδη ελληνική της εποχής. Το ύφος είναι εύκολο και χωρίς ιδιαίτερες αξιώσεις. Ο Σφραντζής αναφέρεται αρχικά στις προετοιμασίες του σουλτάνου και στην έναρξη της πολιορκίας και απαριθμεί τις δυνάμεις των αντιπάλων. Έπειτα αναφέρεται απευθείας στα γεγονότα της αλώσεως και του θανάτου του αυτοκράτορα, καθώς ακροθιγώς και στις προσωπικές του περιπέτειες. Ακολουθεί ένα εκτενέστερο τμήμα της αφήγησης, όπου ο Σφραντζής ερευνά τα αίτια της αλώσεως και στοιχειοθετεί κατηγορείες κατά παλαιών συμμάχων της αυτοκρατορίας. Τις των Χριστιανών ή τάχα του βασιλέως της Τραπεζούντος ή των Βλάχων ή των Ιβήρων απέστειλαν ένα οβολόν ή ένα

άνθρωπον εις βοήθειαν ή φανερώς ή κρυφίως; διερωτάται κάπου χαρακτηριστικά. Τέλος ο Σφραντζής αναφέρεται στις απέλπιδες προσπάθειες του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου από την ημέρα που ανέβηκε στο θρόνο προκειμένου να αποτραπεί το χειρότερο.

Φαίνεται πως ο Σφραντζής, παρά τις υψηλές ευθύνες που συνεπαγόταν η θέση του, έβρισκε το χρόνο να κρατά σημειώσεις κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, τις οποίες πιθανόν έχασε όταν αιχμαλωτίσθηκε. Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι το έργο του δεν διακρίνεται από εξαιρετική χρονολογική ακρίβεια. Ως αυλικός έχει και αυτός τις προσωπικές προκαταλήψεις του και τρέφει εμφανώς αντιπάθειες, όπως για παράδειγμα για το πρόσωπο του Μέγα Δούκα Λουκά Νοταρά. Ο Σφραντζής επιμένει ιδιαίτερα στην καταγραφή του ρόλου και της πολιτικής του τελευταίου αυτοκράτορα, ενώ γενικά το κείμενό του χαρακτηρίζεται από απόλυτο σεβασμό στη μνήμη του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, αλλά και από παράπονο για την κατάληξη των γεγονότων. Κατά τα λοιπά η αφήγησή του μπορεί να χαρακτηρισθεί τίμια, αρκετά ζωντανή και πειστική.

Το Ημερολόγιο του Νικολό Μπάρμπαρο

Ο Νικολό Μπάρμπαρο κατέγραψε τα ιστορικά της αλώσεως στο Ημερολόγιό του, το οποίο μας παραδίδεται επεξεργασμένο από τον ίδιο μετά την άλωση υπό τον τίτλο Giornale dell ‘ assedio di Costantinopoli ‘ . Το κείμενο, που είναι αρκετά εκτενές, είναι γραμμένο στη βενετική διάλεκτο της εποχής . Στο έργο απαντούν συχνά και λέξεις ελληνικές ή τουρκικές. Το γλωσσικό ύφος είναι απλό και οι εικόνες αρκετά ζωντανές. Ο Νικολό Μπάρμπαρο κρατούσε λεπτομερείς σημειώσεις σχεδόν μέρα παρά μέρα και έτσι είναι αρκετά ακριβής στις ημερομηνίες που μας παραδίδει. Στο κείμενό του τα αφορώντα στην πολιορκία αρχίζουν με τις προετοιμασίες των δύο μερών και συ νεχίζονται με την περιγραφή της έναρξης των πρώτων αψιμαχιών, των μαχών και των εφόδων. Η άλωση δίδεται επιγραμματικά, ενώ αναφέρονται αρκετά για τις μετά την άλωση βιαιότητες και την προσπάθεια των Δυτικών και δη των Βενετών να δι αφύγουν. Το Ημερολόγιο κλείνει με ένα σημείωμα του συγγραφέα με στοιχειώδεις πληροφορίες για τον ίδιο και για το έργο του και δύο παραγράφους με πληροφορίες για κάποια γεγονότα μετά την άλωση, όπως την τραγική κατάληξη ενός gran baron greco – μάλλον του Λουκά Νοταρά.

Ο Μπάρμπαρο φωτίζει ιδιαίτερα στην περιγραφή του τα όσα διαδραματίστηκαν στη θάλασσα. Περιγράφει με λεπτομέρεια τις κινήσεις των αντιπάλων στόλων, την άλυσο (cadena) που έφραζε την είσοδο του Κερατίου, τη διαπεραίωση τμήματος του οθωμανικού στόλου από το Βόσπορο στον Κεράτιο. Ακόμη αναφέρεται εκτενώς στα κανόνια του στρατού του σουλτάνου, στους συνεχείς βομβαρδισμούς της

Πόλης και, όπως είναι φυσικό, στη μεγάλη και εντυπωσιακή μπομπάρδα (bombarda grossa) ιδιαιτέρως. Μεγάλο μέρος στης αφήγησής του αφιερώνει ο Μπάρμπαρο στους Δυτικούς υπερασπιστές της Πόλεως, στην έλευση του άρχοντα Ιουστινιάνη (Zuan Zustignan Zenovexe), στις θέσεις που ανέλαβαν να υπερασπισθούν οι Βενετοί ευγενείς, στο φόβο που ένοιωθαν όλοι οι Δυτικοί για τα πλοία τους (una gran paura [per] la nostra armada), αλλά και αντιμετωπίζοντας τους άγριους γενίτσαρους (janissari), καθώς επίσης και στις προσπάθειες των Δυτικών να διαφύγουν μετά την άλωση.

Σε αρκετά σημεία φαίνεται η αντιπάθεια του Μπάρμπαρο για τους Γενουάτες. Χα ρακτηριστικά τους αποκαλεί i Zenovexi de Pera, nemigi de la fede cristiana και i maledetti Zenovexi de Pera rebeli de la fede cristiana. Ενδιαφέρουσες είναι και οι προσφωνήσεις των δύο πρωταγωνιστών της πολιορκίας. Ο σουλτάνος αποκαλείται με κάποια ειρωνία signor Turco ή απαξιωτικά perfido Turco και Turco pagan, ενώ ο Βυζαντινός αυτοκράτορας serenissimo imperador Constantin. Και ο Μπάρμπαρο, όπως και όλες οι πηγές για την άλωση, αναφέρεται σε μεγάλο αριθμό προφητειών (profetie), αλλά και σε ένα θαυμαστό σημείο της σελήνης (mirabel segnal in zielo), καθώς βεβαίως και στις προσευχές και των δύο πλευρών: Μα lor pagani tuto el zorno e tuta la notte non fexe mai altro che pregar el suo Macometo και e nui cristiani, tuto el di e la note, pregavemo Dio con la sua mare Madona santa Maria e tuti santi e sante che xe in cielo.

Η επιστολή του Λεονάρδου της Χίου

Πολύτιμη ως μαρτυρία είναι και η επιστολή του Λεονάρδου του Χίου (1395/6-1459). Είναι ένα αρκετά μεγάλο και μεστό κείμενο, γραμμένο με πυκνότητα και δομή στη λατινική γλώσσα που χρησιμοποιούσε η ρωμαιοκαθολική Εκκλησία τότε. Στην επιστολή ο Λεονάρδος απευθύνεται στον Πάπα Νικόλαο V (ad beatissimum dominum nostrum Nicolaum papam quintum). Αρχικά εξηγεί τους λόγους που τον ώθησαν να συγγραφεί αυτή την επιστολή. Ακολούθως παραθέτει κάποια επικριτικά σχόλια για τους βασικότερους πρωταγωνιστές των γεγονότων με βάση τη συμπεριφορά τους στο ζήτημα της Ενώσεως των Εκκλησιών (unione Graecorum), για το οποίο άλλωστε είχε και ο ίδιος βρεθεί κατά τις κρίσιμες εκείνες στιγμές στην Κωνσταντινούπολη. Το τμήμα της επιστολής όπου περιγράφονται με πλήθος λεπτομέρειες τα γεγονότα είναι και το μεγαλύτερο. Η επιστολή κλείνει με την περιγραφή της άλωσης, των λεηλασιών και των πράξεων ιεροσυλίας, την αναφορά στο τραγικό τέλος της οικογένειας του Λουκά Νοταρά και την κατάληξη της πόλεως του Πέραν.

Η επιστολή του Λεονάρδου διαφέρει σαφώς σε αρκετά σημεία από τις άλλες μαρτυρίες αυτοπτών, που εξετάσαμε ως τώρα . Ο Λατίνος αρχιεπίσκοπος της

Μυτιλήνης δεν ενδιαφέρεται τόσο για τον ακριβή χρόνο που έλαβε χώρα το κάθε περιστατικό που καταγράφει. Αναφέρει όμως κάποιες ημερομηνίες σημαντικές για τη λειτουργία της αφήγησής του. Ο αναγνώστης δεν συναντά στο κείμενό του τις αναφορές των άλλων σε θρύλους, μύθους ή δεισιδαιμονικές εξηγήσεις ουρανίων σημείων. Αναφέρεται μόνον ένα ουράνιο φαινόμενο, που οι αντιμαχόμενοι το εξέλαβαν ως σημείο. Δεν υπάρχουν συνεχείς και εκτενείς περιγραφές των προσευχών και λιτανειών στην Πόλη. Μόνο μία αναφορά με θαυμασμό στην ευσέβεια των Οθωμανών: Nos tantam religionem admirati και στο παράξενο είδος της προσευχής τους.

Ο Λεονάρδος μας παραδίδει μεγάλο αριθμό ονομάτων μαχητών και από τις δύο πλευρές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι Theodorus Caristino, Theophilus Graecus Palaeologo, Chirluca από τους Βυζαντινούς, οι Mauritius Cataneus, Catarinus Contareno, Hieronymus Italianus, Leonardus de Langasco από τους Δυτικούς, οι Zaganus, Calilbasciae, Thuracan από τους Οθωμανούς. Στην επιστολή περιγράφονται με λεπτομέρεια όλα σχεδόν τα γεγονότα, χωρίς να παρατίθενται περιττές, στερεότυπες εκτενείς περιγραφές μαχών ή εφόδων.

Όπως και ο Μπάρμπαρο, έτσι και ο Λεονάρδος αφιερώνει ικανό μέρος της αφήγησής του στα διαδραματιζόμενα στη θάλασσα. Και βεβαίως δεν του διαφεύγει η άλυσος του Κερατίου και οι επιτυχείς επιχειρήσεις των πλοίων των αμυνόμενων ή η διαπεραίωση των πλοίων του σουλτάνου στον Κεράτιο. Παράλληλα αναφέρεται στους βομβαρδισμούς της Πόλης και στην μεγάλη μπομπάρδα, στα λαγούμια που έσκαβαν επιτιθέμενοι και αμυνόμενοι κάτω από τα τείχη της Πόλεως, στις θέσεις που είχαν υπ’ ευθύνη τους οι διάφοροι ευγενείς και, όπως όλοι, στον ηρωισμό του Ιουστινιάνη (Johannes Longus de Justinianorum).

Στο ίδιο κείμενο ο Λεονάρδος δεν διστάζει να επιρρίψει ευθύνες στον Ισίδωρο, τον Γεννάδιο, τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο και τα μέλη της συγκλήτου για την αποτυχία της Ενώσεως των Εκκλησιών. Αναφέρεται με δέος και θαυμασμό στην πολεμική μηχανή και ανδρεία των Οθωμανών και δη των γενιτσάρων (genizari). Παρουσιάζει τους Γενουάτες του Πέραν ως δειλούς. Ψέγει τον Ιουστινιάνη, γιατί επέλεξε έναν κοινό θάνατο λίγο μετά την άλωση, αντί να παραμείνει στη θέση του και να πεθάνει ως ήρωας, και εντέλει αποδίδει κάθε αρνητική εξέλιξη στην ανικανότητα των Βυζαντινών και την οργή του Θεού για τις αμαρτίες τους (Deus misit Mehemet… Christianorum capitalem hostem).

πηγή:Κωνσταντινούπολη. 550 χρόνια από την άλωση, Γρανάδα 2006, σελ. 41-51